

Sociologische achtergronden van de onderwijsproblematiek Zuid-Limburg

**Bouwstenen voor een regionale sfeertekening
op grond van de Cohortonderzoeken KAANS.NL**

Maastricht, oktober 2012 **CONCEPT**
Paul Jungbluth

Rationale

Het onderwijsveld in Zuid-Limburg worstelt vanuit diverse invalshoeken met een kennelijk eigenstandige sociale problematiek (of zo men wil met een eigenstandige combinatie van of concentratie van sociale problematieken) die de regio voor grote uitdagingen plaatst. De sociale ongelijkheid in het onderwijs manifesteert er zich voornamelijk binnen een autochtone populatie die sociaal-economisch, cultureel en demografisch onder andere door een sterke tweedeling en segregatie wordt gekenmerkt. Een duidelijk in veel opzichten geprivilegieerde categorie jongelui levert hoge onderwijsprestaties die veelal resulteren in een voortgezette schoolloopbaan en arbeidscarrière buiten de regio. Daartegenover staat een categorie nadrukkelijk in veel opzichten gedeprimeerd opgroeiende jongelui die lijken te lijden onder een pmgevingsdmix van immigratie-effecten uit een haast vergeten verleden, het grootschalig verdwijnen van on- en laaggeschoolde industriële arbeid en een met armoede-concentraties gepaard gaande demografische ontgroening enerzijds en vergrijzing anderzijds.

Een aantal landelijke beleidsmaatregelen met betrekking tot de verdeling van faciliteiten voor specifieke beleidsvelden in het onderwijs lijken tegen deze achtergrond voor de regio onvoldoende adequaat, zo niet probleem-ontkennend. Dat is aanleiding om in deze inventariserende notitie de voorlopige balans op te maken van wat na enkele jaren onderwijs-onderzoek door de onderzoeksgroep KAANS.NL nu aan inzichten voor ligt om die specifieke regionale problematiek te helpen verhelderen.

In geen geval is deze notitie bedoeld om de opportuniteit van beleidsprioriteiten in andere regio's in Nederland aan te vechten. Wel om te boekstaven waarom Zuid-Limburg landelijk extra aandacht verdient en noodkreten vanuit deze regio hun eigen legitimiteit hebben. De notitie komt op een moment waarop de diverse cohortonderzoeken in Zuid-Limburg in elkaar gaan grijpen en zo een uniek databestand creëren voor gefundeerde beleidsinterventies als voor grensverleggend onderzoek dat ook buiten de regio zijn nut zal hebben. Met het opsporen van inhoudelijke binnenschoolse verklaringen voor de gesignaleerde onderwijsongelijkheid is inmiddels ook een begin gemaakt.

Algemeen

Bij het van start gaan van KAANS.NL in 2008 is een caleidoscoop van historische, demografische en andere aspecten van de regio gepresenteerd die we hier niet opnieuw uitwerken, maar bondig proberen samen te vatten. Het gaat nadrukkelijk niet om het resultaat van uitgebreid onderzoek, eerder om een verzameling van uit diverse bronnen vergaarde beelden die op dat moment het vertrekpunt schetsten voor het ingezette onderwijs-onderzoek.

1.

Politiek-historisch kan van een zekere ambivalentie worden gesproken in het proces waarbij de provincie Limburg een volwaardig deel van Nederland werd, tot op zekere hoogte een wederzijdse ambivalentie die gepaard ging met een gefaseerde inburgering van lokale elites en lokale bevolking, een historie die door sommigen nog in lijn wordt gezien met de actuele politieke gedistantieerdheid of politieke scepsis die kenmerkend zou zijn voor een deel van de bevolking.

2.

Taalkundig en vermoedelijk in lijn daarmee ook cultuurhistorisch lopen er belangrijke scheidslijnen door Limburg en door Zuid-Limburg die weinig verband houden met nationale grenzen en die deels ook uitdrukking zijn van een duurzame oriëntatie op buiten het land liggende cultuurcentra. Er zijn aanwijzingen dat die historie lange tijd doorwerkte tot in de opleidingsachtergrond van onderwijsgevenden en mogelijk ook tot in de inrichting van het onderwijs en het schoolklimaat. Mogelijk verklaart ze ook een zekere distantie tussen subregio's binnen Zuid-Limburg.

3.

De Zuid-Limburgse samenleving werd tot pak weg een eeuw geleden nog gekenmerkt door een sterk agrarische achtergrond met een beperkt aantal (deels kleine) industriecentra. In luttele decennia is deze bevolking door immigratie exponentieel gegroeid, waarbij pogingen zijn ondernomen om nieuwkomers en 'autochtonen' in allerlei opzicht van elkaar gescheiden te houden. Van een gericht 'integratiebeleid' voor nieuwkomers was geen sprake, soms eerder van het tegendeel.

4.

De tijdelijke bloei van de mijnbouw heeft Zuid-Limburg behalve een grote immigratie van ongeschoolde arbeiders ook een tijdelijke inkomenswelvaart gegeven die in hoge mate los stond van opleidingsniveau en scholing. De collectieve ervaring dat die welvaart ook ten koste ging van de gezondheid heeft nog tot kort geleden doorgewerkt. De ervaring dat onderwijs en kennisinvestering lonen voor arbeidsmarktkansen is bij velen niet aanwezig.

5.

Over lange tijd heen lijkt Zuid-Limburg bestierd te zijn door elites die in cultureel, godsdienstig en talig opzicht niet als 'autochtoon' gelden, een zekere 'traditie' die zich opnieuw manifesteerde bij de neergang van de mijnbouw en de (deels tijdelijke) daarop volgende introductie van nieuwe hoogwaardige werkgelegenheid in de regio.

6.

Alhoewel er geen negatief verband is aangetoond tussen de tweetaligheid van grote delen van de Zuid-Limburgse bevolking en schoolprestaties, is door taalwetenschappers gesuggereerd dat door een vorm van '*accurate stereotyping*' van de combinatie lage opleiding en dialect het risico ontstaat van zichzelf-waarmakende voorspellingen ten nadele van nieuwe generaties in de autochtone bevolking, een mechanisme dat zich zowel bij buitenstaanders als bij de betrokkenen zelf zou kunnen voltrekken.

7.

Overgrootouders en grootouders van de huidige schoolgaande jeugd zijn in belangrijke mate immigranten die van huis uit buitenlandse talen spraken of allerlei streekdialecten van buiten Limburg. In de organisatorische context van de mijnindustrie is hun taal en die van de besturende elite tot een eigensoortige mix omgevormd die mogelijk kan worden gekenschetst als zowel taalkundig incompleet vanuit het dialect-perspectief als taalkundig incompleet vanuit het perspectief van het officiële Nederlands. Tot een doordening van de noodzaak van een adequate didactische reactie daarop lijkt het in het regionale onderwijsveld nooit te zijn gekomen.

8.

De economische neergang die volgde na de economische hoogtij van de mijnbouw gaat gepaard met relatief hoge werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid en criminaliteit. Ze valt cultuurhistorisch en qua tijdsfasering sterk samen met een ingrijpende ontkerkelijking en wellicht ook een afnemende sociale cohesie.

9.

Nadat Zuid-Limburg mogelijk meer nog dan elders een na-oorlogse geboortegolf beleefde volgt nu een verlaagd geboortecijfer, dat zich versterkt lijkt voor te doen in gezinnen met lage inkomens. Tegenover een aanzienlijke vergrijzing aan de top van de bevolkingsspiramide tekent zich een versterkte ontgroening af aan de onderkant. Demografisch is die situatie volstrekt nieuw; waarschijnlijk wordt ze bovendien sterk ingekleurd door de relatieve armoede in opmerkelijk veel postcodegebieden in de regio.

10.

Na de 'aftocht' van elites die de mijnbouw leidden lijkt een gestage emigratie van hoog opgeleiden te hebben ingezet die resulteert in een zekere homogenisering van de

achterblijvers in sociaaleconomisch opzicht: meer dan de helft van de schoolgaande jeugd wordt inmiddels geboren in een door CBS/SCP als armoedegebied gekwalificeerde wijk ('impulsgebied').

11.

Onderwijs-organisatorisch resulteert de actuele geboortekrimp na de intensivering van de onderwijsinfrastructuur van een halve eeuw geleden nu in een proces dat onder andere getekend wordt door kostenremanentie: de vertraging van de infrastructurele krimp ten opzichte van de sneller krimpende aantallen leerlingen waarop de financiering baseert. Met het gevolg verhoogde kosten per individuele leerling.

12.

Ooit startte het kansenbeleid in de jaren zeventig vanuit een definitie van doelgroep-leerlingen en doelgroepscholen waarin allochtone leerlingen nog nauwelijks een rol speelden. In die tijd werden aan Zuid-Limburg drie 'onderwijsvoorrangsgebieden' toegewezen waarin scholen onder voortdurende begeleiding van een 'regionale voorrangskoördinator' op hun eigenaarschap van het ongelijke-kansen-vraagstuk werd gewezen. Met vaste regelmaat ontvingen de scholen met toen nog hoge voorrangsgewichten voor dat doel terugmeldingen over hun prestaties. Sindsdien zijn de definities van doelgroepleerlingen en drempeldefinities voor voorrangsscholen door de landelijke overheid een aantal keren bijgesteld, zodanig dat de facto heel weinig feitelijke achterstandsléerlingen in autochtone kring nog binnen de landelijke gedefinieerde definitie vallen, laat staan binnen de daadwerkelijke aanvullende financiering na drempelaf trek, en dus ook maar beperkt onder de aanvullende verdeling van kansenbudgetten via de regeling voor impuls gelden. Kortom: de financiële basis voor een substantieel regionaal kansenbeleid is onbedoeld en haast ongemerkt weggevallen.

13

In hun pogingen tot marktprofi lering kiezen opmerkelijk veel scholen voor het etaleren van bijzondere programma's voor hoogbegaafden, ook als die kennelijk een betrekkelijk gering aandeel van het leerlingenpubliek vormen. Aan kansenbeleid gerelateerde programma's lijken daarentegen sterk gefragmenteerd. Onduidelijk is vervolgens in hoeverre de krimp in leerlingenaantallen scholen ertoe verleiden om leerlingen 'binnen' te houden die eigenlijk buiten het zorgbreedtespectrum van de scholen vallen of althans voorheen vielen. Onduidelijk is bovendien hoe in de lumpsumfinanciering van onder grote besturen geclusterde scholen de wel voor achterstandsbestrijding toegekende middelen feitelijk worden besteed.

14

Vanouds stroomt uit het Zuid-Limburgse onderwijs een categorie leerlingen uit met hoge schoolprestaties, een drive voor doorstuderen en hoge aspiraties. Hun school- en

studiesucces – waarop scholen zich met recht beroemen - resulteert veelal in carrières zich die verder buiten de regio voortzetten. Samen met een kennelijke trend voor kansrijke ouders om eveneens hun heil te zoeken buiten de regio dreigt deze emigratie te resulteren in een relatieve uitdunning van de maatschappelijke bovenlaag en een scheefgroei van de demografische compositie van de achterblijvers.

15.

Vanouds kende het Zuid-Limburgse onderwijs een vooral door sociaaleconomische klasse gekenmerkte schoolsegregatie die nauw verbonden was en mogelijk nog steeds is met het al dan niet aanbieden van 'v.h.m.o.-programma's' (tegenwoordig 'herhalings-' respectievelijk 'verrijkingstof') in afzonderlijke scholen, kopklassen of aan de hogere typen van V.O. verbonden 'voorbereidende klassen'. De verderop nog te beschrijven huidige forse segregatie (voornamelijk sociaal-economisch van aard) zou een indicatie kunnen zijn voor het onderhuids voorbestaan van zo'n scholen- of leerplandifferentiatie, die zich pas bij nader onderzoek kenbaar maakt.

16.

In hun terechte ijver om de regio uit een dreigende of feitelijke sociaaleconomische achterstand te bevrijden doen lokale overheden onder andere intense pogingen tot '*branding*' ('*Zuid-Limburg: bright side of life*') die zich wat moeilijk verhouden tot een gemeenschappelijke probleemkenning als vertrekpunt voor een regiodekkende achterstandsbestrijding; de verdeeldheid van de regio in 18 eigenstandige gemeenten met overwegend een hoge populariteit van lokale partijen draagt daar al evenmin toe bij.

N.B.

Zoals gezegd is bovenstaande inkleuring niet het resultaat van eigen onderzoek van KAANS.NL. Het zijn impressies die zich wel laten staven en die gedeeltelijk ook worden gecheckt in de eigen schoolloopbaanonderzoeken. Meer over die onderzoeken in het vervolg van deze notitie.

Onderzoeksresultaten

De onderzoeksgroep rondom KAANS.NL (*School of Business and Economics, Network Social Innovation*) voert drie soorten cohort-onderzoeken uit die (in 2012 voor het eerst) in elkaar overlopen. Het eerste cohortonderzoek is gericht op het voorschoolse traject en de onderbouw van het basisonderwijs, het tweede op de uitstroom van basisscholen en het derde op de positie van leerlingen in het derde jaar V.O. Alle projecten dekken Zuid-Limburg, het laatste ook het midden en noorden van Limburg. Er wordt nergens gewerkt met steekproeven. Wel is er een geringe uitval van scholen en een (voor survey-onderzoek ongebruikelijk) hoge respons bij ouders. Met nadruk zij gezegd dat in deze notitie – gegeven de rationale - de nadruk ligt op het verduidelijken van de positie van relatief gedepriveerde leerlingen, waarbij de onderzoeken nadrukkelijk niet de populatie in het speciaal onderwijs betreffen. Daarover valt vanuit de bestaande onderzoeksgegevens slechts beperkt iets af te leiden.

Twee hoofdvragen liggen aan het onderzoeksprogramma ten grondslag:

- wat is de kwaliteit van het aangeboden onderwijs in termen van behaalde opbrengsten en hoe is die verdeeld over de nader te onderscheiden categorieën leerlingen en
- waar zit een eventuele reserve aan talent in termen van leerlingcategorieën, in termen van instellingen (peuterspeelzalen, basisscholen, scholen voor V.O.) en van subregio's.

De resultaten kunnen onder andere worden ingedeeld in termen naar buitenschoolse versus schoolse kenmerken. In beide gevallen is sprake van een nauwe, samenhangende meer-dimensionele sociale tweedeling.

- ***Buitenschoolse tweedeling***

De 20% ouders van leerlingen in de onderbouw van de basisschool die de laagste sociaal-economische status (SES) hebben (laagste quintiel) heeft een totaal gezinsinkomen van gemiddeld minder dan € 2.000 in de maand, de volgende 20% op de sociaaleconomische ladder (SES) zit op een gemiddelde van € 2.500. Eénouder-gezinnen die afhankelijk zijn van een uitkering zitten daar nog weer duidelijk onder. Ruim de helft van de (nogmaals: vrijwel zonder uitzondering autochtone) moeders uit het laagste SES-quintiel heeft een opleiding lager dan mavo.

In termen van 'ethniciteit' kan een overgrote meerderheid van de gezinnen worden gecategoriseerd als 'autochtoon-Limburgs'. In vergelijking tot zowel de categorie 'autochtoon-Hollands' als de categorie 'westers-allochtoon' heeft die 'autochtoon-Limburgse' meerderheid een relatief ongunstige sociaal-economische compositie. Daarbij

moet worden bedacht dat de categorie 'autochtoon-Limburgs' ook de nakomelingen van mijnbouw-immigranten omvat, waarvan nu overwegend de achterkleinkinderen in het basisonderwijs zitten.

Meer dan de helft van de schoolgaande jeugd woont in een postcodegebied dat door CBS/SCP is aangeduid als armoede- of impulsgebied. Er is een indeling in subregio's mogelijk die duidelijk gesegregeerd zijn samengesteld, waarbij de subregio's met de meest ongunstige samenstelling tegelijk de grootste leerlingenconcentraties bevatten. Van de kinderen van ouders met minder dan MBO woont meer dan een derde in de impulsgebieden van de Oostelijke Mijnstreek. In termen van SES-compositie (let wel: onze gegevens hebben betrekking op ouders van schoolgaande kinderen) zijn de armoedegebieden in Sittard het meest negatief samengesteld; de armoedegebieden van Maastricht-Heuvelland en de Oostelijke Mijnstreek ontlopen elkaar niet.

In het laagste SES-quintiel loopt het aantal één kind gezinnen op tot meer dan een kwart; in het hoogste SES-quintiel ligt dat rond de 10%. Er lijkt sprake van een omgekeerd beeld in vergelijking tot elders: armoede gaat in Zuid-Limburg samen met minder kinderen, een verband dat negatieve connotaties oproept.

De sociaal-economische segregatie in Zuid-Limburg komt erop neer dat een derde van de populatie van de leerlingen op basisscholen zit met een oververtegenwoordiging van autochtoon-kansarme leerlingen. In de armoedegebieden van de Oostelijke Mijnstreek zit op driekwart van alle basisscholen een oververtegenwoordiging van kansarme autochtone leerlingen. Scholen met een duidelijk overwegend kansrijk publiek komen nergens in de Zuid-Limburgse impulsgebieden voor. Vooral ouders uit de hogere sociale strata vinden het van belang een school te kiezen waar de eigen sociale categorie ook voor kiest. Kansrijke ouders blijken ook achteraf vaker kritisch over de gekozen school dan anderen.

De 'autochtoon-Limburgse' populatie spreekt (uiteraard) relatief het meest Limburgs dialect, en wel min of meer ongeacht het opleidingsniveau van de ouders (dat dus gemiddeld lager ligt dan dat van de 'autochtoon-Hollandse' categorie). In de armoedegebieden van de Oostelijke Mijnstreek is dialect in alle SES-categorieën minder populair dan elders. In Maastricht-Heuvelland is dialect het populairst, maar hier is het wel SES-gerelateerd: het is daar populairder in de lage dan de hoge sociale strata.

In de lagere sociale strata geven alle autochtone ouders (zowel 'Limburgers' als 'Hollanders' een lagere taalbeheersing Nederlands op.

De thuisomgeving kan vervolgens typerend worden samengevat in de volgende opsomming: in de lagere sociale milieus ...

... is voorlezen opmerkelijk minder populair
... is TV-kijken en computerspelletjes doen aanmerkelijk populairder
... is het minder gebruikelijk om dingen te bespreken met de kinderen
... werken ouders minder met tekst
... is de burgerschapsopvatting 'solidariteit' minder populair
... heerst een grotere 'behoudzucht' (conservatisme)
... is het leerdoel 'ijver en discipline' populairder
... is het leerdoel 'grootburgerschap' aanmerkelijk minder populair
... is het leerdoel 'opkomen voor je eigenbelang' aanmerkelijk populairder.

In hun beschrijving van de persoonlijkheid van de eigen kinderen geven ouders uit de hogere sociale milieus een grotere '*openness*' aan terwijl ouders uit de lagere sociaaleconomische categorieën vaker melding maken van '*neuroticism*'. Ouders uit de lagere sociale strata melden bijna drie keer zo vaak als ouders uit de hogere strata 'traumatische ervaringen' waarbij dubbel zo vaak melding wordt gemaakt van langdurige ziekte, bijna drie keer zo vaak van echtscheiding en vergelijkbaar vaker van 'overige traumatische ervaringen'. Onder controle voor sociaal milieu, treedt er geen concentratie op van 14e leerlingen met bepaalde *personality traits* op schoolniveau.

De mate waarin twaalfjarige leerlingen zichzelf positief beoordelen op het vermogen tot zelfbeheersing (deel van de meting voor burgerschap) blijkt eveneens samenhang te vertonen met SES in het nadeel van de kansarme groep.

- **Schoolse tweedeling**

Al in de eerste analyses van cijfers uit peuterspeelzalen wordt duidelijk dat peuters zwakker scoren op de toetsen als hun ouders tot de sociaaleconomisch zwakste 20% behoren. Duidelijk in het oog springt de relatieve lage score voor 'geletterd gezinsklimaat' van de bijbehorende categorie voornamelijk autochtone ouders.

Eveneens in de eerste analyses is geconstateerd dat de peuterspeelzalen in hoge mate door een sociaaleconomisch gesegregeerd publiek worden bezocht. Het lijkt erop dat eventuele samenhangen tussen de inrichting van de zalen en de toetsresultaten van de betrokken peuters geheel kunnen worden herleid tot deze segregatietrend op peuterleeftijd.

In het basisonderwijs, zo is geconstateerd is weliswaar vrijwel overal een volgsysteem van toepassing, maar de variatie in opslagsystemen, in toetsen en in toetsversies maakt het niet eenvoudig om tot voldoende grote databestanden te komen, wil je effectiviteitsvragen van aangeboden onderwijs kunnen beantwoorden. Toch zijn er aanwijzingen gevonden in de (voorlopige) eindexamen van de Zuid-Limburgse VVE-pilot 'Moelejaan' voor een effect van voorschoolse educatie op taalscores in de onderbouw.

Zuid-Limburg kent relatief grote schoolbesturen met tientallen scholen onder beheer van eenzelfde bestuur. Alle grotere besturen beheren scholen met sociaaleconomisch sterk uiteenlopend publiek; alleen het grootste bestuur kent geen scholen van het type met de meest kansrijke compositie.

Ouders van leerlingen uit de onderbouw van het basisonderwijs melden als ze behoren tot de lagere SES-quintielen aanzienlijk vaker een onderling samenhangend complex van problemen in de ontwikkeling en het gedrag van hun kinderen. In de lagere sociale milieus ligt de proportie kinderen voor wie op school een zorgplan aan de orde is, dubbel zo groot als elders.

De mate waarin ouders zich teleurgesteld zouden weten bij het falen van hun kind op school (variërend van 'zijn best niet doen' tot 'geen diploma's halen') is niet gerelateerd aan hun sociaaleconomische achtergrond. Daarentegen is er grote sociale ongelijkheid in het verwachte schoolsucces: de door ouders ingeschatte kans dat hun kleuter ooit eindigt in de laagste typen Voortgezet Onderwijs wordt in de lagere sociale milieus meer dan drie keer zo hoog ingeschat als in de hogere sociale milieus, de kans dat het hoogste type Voortgezet Onderwijs wordt bereikt meer dan drie keer zo laag. Hun scepsis komt overigens nauw overeen met door het Ministerie van Onderwijs recent gemelde feitelijk samenhangen tussen onderwijskansen en gezinsinkomen.

In de uitroombonderzoeken (vier jaren op rij) bij ruim 200 basisscholen worden aanzienlijke schoolverschillen geconstateerd in de bereikte CITO-scores bij vergelijkbare categorieën leerlingen. Die schoolverschillen variëren weliswaar per meetjaar, maar er is een aanzienlijke constantheid over de jaren heen. Ze dragen 5% extra bij tot de verklaring van de individuele ongelijkheid in schoolprestaties, na de opleiding van de ouders en de nonverbale intelligentie van de leerlingen.

De variatie in deze 'schooleffectiviteit' blijkt op zijn beurt toch weer samenhang te vertonen met demografische of sociaal-economische kenmerken (ondanks de correcties op individueel leerlingniveau): scholen in de armoedegebieden laten ook na de correcties lagere uitstroomniveaus zien.

Kansarm geboren leerlingen hebben eind groep acht een tien keer zo grote kans op een laag vervolgadvis. In de armoedegebieden liggen die kansen het laagst. Daar tellen bij elkaar op: lagere score voor non-verbaal IQ bij gelijk opleidingsniveau van ouders, lagere CITO-score bij gelijk non-verbaal IQ, lager advies bij gelijke CITO-score.

Ook andere, door de CITOtoets niet gemeten 'onderwijsopbrengsten' blijken in hoge mate sociaal ongelijk te worden verdeeld. Zo zijn de door leerlingen zelf beoordeelde 'academische competenties' ook bij leerlingen met hoge CITO-scores nog weer extra SES-

gerelateerd. Het vertrouwen in vervolgadvisen ligt lager bij lage adviezen die vaker voorkomen in de lagere SES-categorieën, maar ook dan weer is dat vertrouwen extra laag bij lage SES. Een tweede serie door de twaalfjarige leerlingen zelf beoordeelde competenties, te betitelen als 'leervoorwaarden/dociliteit' hangt opnieuw samen met sociaal milieu in het nadeel van de laagste SES-groepen. In datzelfde kader past het bij leerlingen gemeten 'toekomstperspectief: doorstuderen' dat nauw verband houdt met het opleidingspeil van de ouders.

Beelden van leerlingen bij leerkrachten in de onderbouw BO

In 2011 hebben meer dan 700 leerkrachten uit de onderbouw van bijna 200 basisscholen in Zuid-Limburg in totaal bijna 4.500 leerlingen nader beoordeeld. De betrokken leerlingen variëren in leeftijd van 4 tot ca. 8 jaar en zijn random gekozen uit de totale populatie. De betrokken leerkrachten geven als toekomstprognose bij bijna 20% van deze leerlingen een VO-type aan lager dan VBO-theoretisch. Daarbij moet steeds worden bedacht dat de populatie nauwelijks leerlingen bevat uit de categorie 'etnische minderheden' zoals die onder de doelgroepen van achterstandsbeleid vielen toen er nog sprake was van eigen gewichten voor zulke minderheden. Anders gezegd: ongeveer één op de vijf autochtone leerlingen in Zuid-Limburg heeft volgens de leerkrachten al op jonge leeftijd een lage onderwijskans.

In een reeks van opzichten classificeren de leerkrachten de betrokken leerlingen nadrukkelijk verschillend, afhankelijk van de sociale achtergrond van die leerlingen (eventueel in combinatie met hun geslacht). Wij vatten dat hier samen en vermelden steeds de gevonden samenhangen: (SES=sociaaleconomische status; % verklaarde variantie is R^2)

- *Underachievers* (leerlingen die onder hun eigen niveau functioneren: (4%verklaarde variantie) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Ongedisciplineerd gedrag: (4%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Negatieve werkhouding: (7%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Sociaal buitengesloten in de groep: (1%) in het nadeel van de laagste SES-groep
- Rebels: (4%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Ondersteuning thuis: (14%) in het nadeel van de laagste SES-groep
- Officiële zorgstatus: (4%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Terughoudende didactiek geboden: (5%) in het nadeel van de laagste SES-groep
- Positieve inzet en ambities: (7%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Warme relatie met leerkracht: (6%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Overmatige fixatie op leerkracht: (4%) in het nadeel van de laagste SES-groepen
- Sociaal gedrag: (4%) in het nadeel van de laagste SES-groep en de jongens
- Assertiviteit: (3%) in het nadeel van de laagste SES-groepen
- Emotionele instabiliteit: (3%) in het nadeel van de laagste SES-groepen

Er treedt een duidelijk significante samenhang op van de zorgstatus van leerlingen met de sociale compositie van de school ten nadele van de scholen met de meest kansarme leerlingen (na controle voor individuele achtergronden). Leerkrachten op deze scholen (die deels sterk oververtegenwoordigd zijn in de impulsgebieden) signaleren vaker een negatieve werkhouding en een grotere rebelsheid bij hun leerlingen. Omgekeerd voorspellen leerkrachten van overwegend kansrijk samengestelde scholen juist een hogere VO-keuze, opnieuw na controle voor de eigen sociale achtergrond van de individuele leerlingen.

Résumé

Wie in Nederland aan onderwijsongelijkheid denkt, denkt automatisch ook aan grote groepen minderheden en hun concentratie in vooral de grote steden. Zuid-Limburg heeft wel een populatie die qua omvang vergelijkbaar is met de grote steden, maar van '*visible minorities*' is nauwelijks sprake. Niettemin heerst er in het onderwijs een grote kansenongelijkheid die in tal van opzichten kan worden beschreven, maar die steeds de connotatie heeft van sociaaleconomische ongelijkheid.

Het is duidelijk dat wie aanleiding zoekt voor een nieuw offensief richting kansenbeleid in deze regio, daartoe in de voorbij pagina's ruimschoots terecht kan. Wat daar niet wordt bewezen, maar wel aannemelijk wordt gemaakt is dat er in de regio en in sommige subregio's nog weer vermeerderd, een mix van deprivaties ontstaat die ongetwijfeld ook aanleiding kan zijn tot intensivering van beleid inzake zorgbreedte, buitenschoolse zorg, armoedebestrijding en ouderondersteuning.

Wie de regio meer prioriteit wil gunnen bij de verdeling van middelen voor achterstandsbestrijding kan na het voorafgaande niet in verlegenheid zitten om argumenten. Dat er onderzoeksmatig een structuur is opgebouwd in de regio die de effectevaluatie van zulk beleid mogelijk maakt, kan terzijde als een extra pré worden opgevat.